

การพัฒนาแบบแผนการจัดกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้พระพุทธศาสนา
ของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเลย
**Development of Model of Buddhist Learning Development
Activities in Loei Senior Schools**

ทวิศักดิ์ ไกรบุตร,
ประดิษฐ์ ศรีโนนยาง และ เตชทัต ปักสังขานย์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Taweesak Khraibut,
Pradit Srinonyang and Techatat Paksangkhaney
Mahamakut Buddhist University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: winnernews@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแบบแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเลย และ 2) พัฒนาแบบแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเลย เป็นการวิจัยแบบวิจัยและพัฒนา กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ นักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเลย จำนวน 60 คน สุ่มโดยเจาะจง จากโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลภูเรือ อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย และ โรงเรียนผู้สูงอายุเลย บ้านหนองผักก้าม อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยพรรณนาวิธี และวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัย พบว่า 1) การศึกษาแบบแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเลย พบว่า ประกอบด้วย (1) การบรรยายธรรม (2) การสอนในห้องเรียน (3) เนื้อหาทันสมัย สอดแทรกหลักพุทธธรรม (4) ศาสนพิธี (5) การสมาทานศีล (6) การปฏิบัติสมาธิ และ (7) จิตอาสา และ 2) การพัฒนาแบบแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเลย พบว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นตามแนวคิดวิธีการเชิงระบบ ประกอบด้วย 10 องค์ประกอบ คือ 1) เป้าหมายการเรียนรู้ 2) วัตถุประสงค์ 3) เนื้อหา 4) ปัจจัยสนับสนุน 5) กระบวนการเรียนการสอน 6) ปฏิสัมพันธ์ 7) นักเรียนผู้สูงอายุ 8) พระวิทยากร 9) ผู้อำนวยการโรงเรียน และ 10) การประเมินผล โดยในส่วนของเนื้อหาได้มีการประยุกต์หลักพรหมวิหารธรรมเพื่อให้นักเรียนผู้สูงอายุสามารถนำไปปฏิบัติใช้ได้จริงในชีวิต และใช้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างวิทยากรกับนักเรียนผู้สูงอายุ หรือระหว่างนักเรียนผู้สูงอายุด้วยกันร่วมกันเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

* วันที่รับบทความ: 7 พฤษภาคม 2565; วันที่แก้ไขบทความ 7 สิงหาคม 2565; วันที่ตอบรับบทความ: 26 กันยายน 2565

Received: May 7, 2022; Revised: August 7, 2022; Accepted: September 26, 2022

คำสำคัญ: การพัฒนารูปแบบ; กิจกรรมพัฒนา; การเรียนรู้พระพุทธศาสนา; โรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเลย

Abstracts

The objectives of the research were (1) to study the existing model of Buddhism learning activities in Loei Senior Schools, and (2) to develop the model of Buddhism learning activities of Loei Senior Schools. The research was conducted by the Research and Development (R&D). The key informants of the research were sixty senior students, purposively selected from three senior schools in Loei Province; Loei Senior School, Na O Sub-district Municipal Senior School, and Phu Ruea Sub-district Municipal Senior School. The instruments used for the qualitative data collection consisted of the group interview, the focus group discussion, and connoisseurship. The explanatory method and the content analysis were used to analyze the data. The findings of the research were as follows: 1) The existing model of Buddhism learning activities of Loei Senior Schools consisted of (1) Dhamma talk, (2) classroom learning and teaching, (3) the modern content on the people's lifestyle together with the Buddha's teachings, (4) ritual activities, (5) precept observation, (6) meditation and mind development, and (7) public-mindedness. 2) The model of Buddhism learning activities in Loei Senior Schools, developed by application of Buddhist Holy Abidings (Brahmavihara-dhamma), comprised of ten components; 1) the research goal, 2) the research objectives, 3) the content, 4) other supportive factors, 5) the process, 6) the interaction between the involved persons, 7) senior students, 8) lecturer monks, 9) school administrators, and 10) assessment. The content of the Buddhist learning activities in Loei Senior Schools was based on the Buddhist Holy Abidings in order to have senior students live their real life and interact happily to each other between lecturer monks and senior students, or among senior students.

Keywords: Model Development; Development Activity; Buddhism Learning; Loei Senior School

บทนำ

จากแนวโน้มประชากรโลกที่ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น พบว่า ประชากรวัยสูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) มีสัดส่วนเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 10 ในปี 2543 เป็นร้อยละ 15 ในปี 2568 ขณะที่ประชากรวัยเด็ก (อายุระหว่าง 0-14 ปี) มีจำนวนลดลงจากร้อยละ 30.1 ในปี 2543 เหลือร้อยละ 24.2 ในปี 2568 แสดงให้เห็นว่าโครงสร้างของประชากรกำลังเปลี่ยนจากโครงสร้างประชากรวัยเด็กในอดีตเป็นประชากรวัยสูงอายุ หรือสังคมผู้สูงอายุ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2559 : 43) สหประชาชาติรายงานว่า ในปี 2562 ประชากรโลกมีจำนวนทั้งสิ้น 7,713 ล้านคน และมีจำนวนผู้มีอายุ 60 ปีขึ้นไปเป็นจำนวนถึง 1,016 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 13 ในจำนวนนี้เป็นประชากรสูงอายุวัยปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป) จำนวน 143 ล้านคน โดยญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีอัตราผู้สูงอายุสูงที่สุดในโลก คือ 1 ใน 3 ของชาวญี่ปุ่นเป็นผู้สูงอายุ และจีนเป็นประเทศที่มีประชากรสูงอายุมากที่สุดในโลก คือมีจำนวนประมาณ 241 ล้านคน ในทวีปเอเชียมีประชากรสูงอายุ 586 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 58 ของประชากรสูงอายুরวมทั้งโลก และกลุ่มประเทศอาเซียนถือได้ว่าเป็นสังคมสูงวัย (Aged Society) แล้วเนื่องจากมี 4 ประเทศกลายเป็นสังคมสูงวัย โดยสิงคโปร์ (ร้อยละ 20) ไทย (ร้อยละ 18) เวียดนาม (ร้อยละ

12) และมาเลเซีย (ร้อยละ 11) สำหรับประเทศไทย เริ่มตั้งแต่ปี 2566 คนไทยที่มีอายุถึง 60 ปีจะมีจำนวนปีละ 1 ล้านคน จำนวนการเกิดในปี 2562 ลดต่ำเหลือเพียง 6.1 แสนคน และมีจำนวนผู้สูงอายุ 11.6 ล้านคน ซึ่งมากกว่าจำนวนเด็ก (อายุต่ำกว่า 15 ปี) ซึ่งมีเพียง 11.4 ล้านคน และในจำนวนนี้จะเป็นผู้สูงอายุวัยปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป) ได้เพิ่มจำนวนขึ้น 1.3 ล้านคน ทั้งนี้มีการคาดการณ์กันว่าในอีก 20 ปีข้างหน้าจะมีผู้สูงอายุมากถึง 20 ล้านคน หมายความว่า 1 ใน 5 คนจะเป็นผู้สูงอายุ (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.), 2563 : 5-7)

ในปี 2562 จังหวัดเลยมีประชากรผู้สูงอายุถึง 111,799 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 17.65 ของจำนวนประชากรทั้งหมด 633,576 คน (จำนวนประชากรผู้มีสัญชาติไทยและมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน) ซึ่งจัดได้ว่าจังหวัดเลย เป็นสังคมสูงวัย (Aging Society) และกำลังเข้าสู่ “สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์” (Aged Society) (สำนักงานสถิติจังหวัดเลย, 2563 : 71) ชมรมผู้สูงอายุในจังหวัดเลย มีทั้งสิ้น 329 แห่ง มีโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดเลยก่อตั้งแล้วจำนวน 13 แห่ง และมีศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุมี 15 แห่ง

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) มุ่งเน้นการพัฒนาคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาทุกด้านและเป้าหมายของการพัฒนาก็เพื่อให้คนสามารถพึ่งตนเองได้โดยยึดหลักเศรษฐกิจแบบพอเพียงเป็นสำคัญ ดังนั้น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศต้องเน้นคนให้มีความรู้และคุณธรรมในการดำรงชีวิตอันจะเป็นกำลังสำคัญของสังคมในการพัฒนาประเทศชาติให้มีความเจริญรุ่งเรืองเท่าเทียมนานาอารยประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันและองค์กรต่าง ๆ ที่จัดการศึกษาพัฒนาคนนั้นต้องจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการจัดการศึกษาแห่งชาติที่มุ่งเน้นให้คนได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมกันและอย่างทั่วถึง โดยมีเป้าหมายการพัฒนาคนต้องมีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา มีศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม ซึ่งตรงกับนโยบายของรัฐบาลที่มุ่งเน้นให้คนได้รับการศึกษาพัฒนาอย่างเต็มที่ และส่งเสริมพัฒนาคนให้มีศีลธรรม คุณธรรม อันดงาม ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักศาสนาของตนอย่างเคร่งครัด เพราะเหตุนี้ สถาบันการศึกษาต่าง ๆ จึงมีบทบาทสำคัญในการอบรม สั่งสอน พัฒนาคนสามารถให้การพึ่งพา เป็นที่ปรึกษาประชาชนตลอดถึงองค์กรต่าง ๆ ในการพัฒนาและร่วมกัน แก้ปัญหาชีวิต ดังนั้น สถาบันการศึกษาต้องพยายามจัดการเรียนการสอนให้คนมีคุณภาพ คุณธรรม และอีกประการหนึ่งสถาบันที่สำคัญในการอบรม สั่งสอน คุณธรรม จริยธรรมให้กับประชาชนทั่วไป ได้แก่ วัดในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้ดำรงอยู่คู่กันกับสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านาน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559 : 54)

ในปัจจุบันสังคมไทยประสบปัญหาทางด้านศีลธรรมและจริยธรรมเป็นอย่างมาก จากสังคมวิถีพุทธที่เพียบพร้อมด้วยศีลธรรม จริยธรรม และคุณธรรม อันเป็นสังคมเชิงสงบสุข มีเมตตากรุณา สร้างสัมพันธภาพด้วยรอยยิ้มและคำพูดที่ไพเราะอ่อนหวานสมานมิตร เอื้อเฟื้อในประโยชน์ผู้อื่น ร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน ไม่ผันแปรไปอย่างรวดเร็ว กลายเป็นสังคมแบบจู้จี้ขี้อาเรื่อง ชอบทำเรื่องเล็กให้เป็นเรื่องใหญ่ จิตใจฟุ้งซ่านไร้ความสงบ ไม่มีเหตุผล มองเหตุการณ์และบุคคลในทางลบ ในแง่ไม่ดี มีความคับแค้นใจ ทุกข์ใจล่วงหน้าอย่างไม่น่าจะเป็น

ด้วยโรคติดกจริต หวั่นวิตกหวาดกลัว อันนำไปสู่การต้อนรับสิ่งที่ไม่คุ้นด้วยความเสียสติขาดปัญญา (กรุงเทพมหานคร, 2564 : ออนไลน์) สำหรับการส่งเสริมด้านศีลธรรมและจริยธรรม รัฐบาลได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564 โดยเน้นแนวทางการพัฒนาเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต และจะต้องปฏิรูปกระบวนการพัฒนาครูที่มีอยู่ควบคู่กับการปรับปรุงกระบวนการผลิตครูเพื่อให้ได้คนดี คนเก่ง มาเป็นครู โดยพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ควบคู่ไปกับการพัฒนาวิชาการและทักษะในการถ่ายทอดความรู้ที่มีระบบการประกันคุณภาพที่ได้มาตรฐานทุกขั้นตอน (สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาระบบราชการและสังคมแห่งชาติ, 2560 : ออนไลน์)

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้ทำการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเลย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยและพัฒนาเพื่อให้ได้รูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการเรียนการสอนผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น เพื่อแบ่งเบาและลดภาระของสังคมในการดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเลย มุ่งเน้นไปที่การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหารเป็นแก่นความรู้ที่ผู้สูงอายุสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน ในครอบครัว และชุมชน

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเลย
- 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเลย

ระเบียบวิธีวิจัย

1. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเพื่อการพัฒนา (Research and Development: R&D) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเลย โดยได้นำเนื้การตามขั้นตอนการวิจัย 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 การวิจัย (Research: R1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน (Analysis: A) ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนา (Development: D1) การออกแบบและพัฒนา (Design and Development: D and D) และหาประสิทธิภาพของรูปแบบการจัดกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ ขั้นตอนที่ 3 การวิจัย (Research: R2) เป็นการนำไปใช้ (Implementation: I) การทดลองใช้รูปแบบการจัดกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ และขั้นตอนที่ 4 การพัฒนา (Development: D2) เป็นการประเมินผล (Evaluation: E) และปรับปรุงรูปแบบการจัดกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้

2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในขั้นตอนที่ 1 เป็นนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุ จำนวน 60 คน จากโรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย จำนวน 20 คน โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลภูเรือ

อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย จำนวน 20 คน และโรงเรียนผู้สูงอายุเลย บ้านหนองผักก้าม อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย จำนวน 20 คน รวมทั้งผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 3 คน และครูผู้สอน จำนวน 3 คน เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาร่างรูปแบบและจัดทำคู่มือการนำร่างรูปแบบไปทดลองใช้ ในขั้นตอนที่ 2 จัดสัมมนาผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา การเรียนรู้สำหรับตลอดชีวิต คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ จำนวน 9 คน เพื่อพิจารณาและประเมินร่างรูปแบบและคู่มือการจัดกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในขั้นตอนที่ 3 ซึ่งเป็นขั้นตอนของการนำไปใช้ คณะนักวิจัยได้ทำการคัดเลือกโรงเรียนผู้สูงอายุเลย บ้านหนองผักก้าม อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ซึ่งถือว่าเป็นโรงเรียนผู้สูงอายุแห่งแรกในประเทศไทยที่มีการจดทะเบียนอย่างถูกต้อง กระทั่งนำมาซึ่งการจดทะเบียนโรงเรียนผู้สูงอายุอื่น ๆ ขึ้นทั่วประเทศไทย คณะนักวิจัยได้จัดสัมมนาพระวิทยากร จำนวน 12 รูป ซึ่งเป็นผู้ทรงความรู้ความสามารถในการเทศนาสั่งสอนประชาชนและได้รับนิมนต์จากโรงเรียนผู้สูงอายุเลยให้มาเป็นครูบรรยายความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาแก่นักเรียนผู้สูงอายุ รวมทั้งผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียนและคณะกรรมการโรงเรียนผู้สูงอายุเลย จำนวน 9 คน โดยคณะนักวิจัยได้ส่งคืนองค์ความรู้จากการวิจัยในขั้นตอนที่ 1 และ 2 เกี่ยวกับการนำหลักพรหมวิหารธรรมไปใช้ในการดำรงชีวิตในครอบครัวเพื่อให้พระวิทยากรนำหลักพรหมวิหารธรรมไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนนักเรียนผู้สูงอายุ เป็นเวลา 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 วัน วันละ 2 ชั่วโมง และได้เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการทดลองใช้รูปแบบตลอด 8 สัปดาห์จากนักเรียนผู้สูงอายุ จำนวน 80 คน ซึ่งใช้วิธีการสนทนากลุ่มเป็นรายบุคคล และในขั้นตอนที่ 4 เป็นการประเมินผลการทดลองใช้รูปแบบและปรับปรุงรูปแบบให้สมบูรณ์ คณะนักวิจัยได้จัดสัมมนาผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วย ผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุ จำนวน 3 คน รองผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุ จำนวน 3 คน พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาระดับปริญญาเอก 3 รูป และนักวิชาการด้านการศึกษาและการบริหารการศึกษา จำนวน 3 คน รวมทั้งสิ้น 12 คน โดยให้พิจารณาผลการนำรูปแบบไปทดลองใช้และขอรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อนำไปปรับปรุงรูปแบบให้สมบูรณ์ต่อไป

3) เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยจำแนกตามขั้นตอนการวิจัย คือ ในขั้นตอนที่ 1 คณะนักวิจัยใช้การสนทนากลุ่มเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการจำเป็นของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดเลยและนำมาร่างรูปแบบการจัดกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเลย รวมทั้งคู่มือการนำร่างรูปแบบไปทดลองใช้ ในขั้นตอนที่ 2 คณะนักวิจัยใช้การสัมมนาผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบและยืนยันร่างรูปแบบและคู่มือการนำร่างรูปแบบไปทดลองใช้ รวมทั้งแบบประเมินรูปแบบการจัดกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเลย ในขั้นตอนที่ 3 คณะนักวิจัยใช้วิธีการสนทนากลุ่มนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นรายบุคคล เป็นเวลา 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 10 คน รวมทั้งสิ้น 80 คน และในขั้นตอนที่ 4 คณะนักวิจัยทำการประเมินรูปแบบหลังการนำไปทดลองใช้ โดยวิธีการสัมมนาผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 12 คน

4) การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนที่ 1 คณะนักวิจัยลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์กลุ่มนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุ จำนวน 60 คนจากโรงเรียนผู้สูงอายุทั้ง 3 แห่ง แห่งละ 20 คน ในขั้นตอนที่ 2 คณะนักวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา การเรียนรู้สำหรับตลอดชีวิต คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ จำนวน 9 คน ในขั้นตอนที่ 3 คณะนักวิจัยลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์นักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุเลยเป็นรายบุคคล เป็นเวลา 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 20 คน รวมทั้งสิ้น 80 คน และขั้นตอนที่ 4 คณะนักวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 12 คน เพื่อนำมาปรับปรุงรูปแบบการจัดกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเลย

5) การวิเคราะห์ข้อมูล

ในขั้นตอนที่ 1 นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มมาจัดกลุ่มแบ่งเป็นสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการจำเป็น ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) เพื่อนำมาจัดทำร่างรูปแบบการจัดกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเลย และนำร่างรูปแบบที่ได้มาสร้างคู่มือการทดลองใช้ร่างรูปแบบ ในขั้นตอนที่ 2 นำข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิมาวิเคราะห์เนื้อหาและนำไปปรับปรุงร่างรูปแบบและคู่มือการทดลองใช้ร่างรูปแบบที่พัฒนาขึ้นให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ในขั้นตอนที่ 3 คณะนักวิจัยทำการวิเคราะห์เนื้อหาของข้อมูลที่ได้จากกลุ่มสัมภาษณ์นักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุเลยจำนวน 80 คน ตลอดระยะเวลาการทดลองใช้รูปแบบ 8 สัปดาห์ เพื่อสรุปผลการทดลองใช้ร่างรูปแบบ และในสัปดาห์ที่ 4 คณะนักวิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิมาทำการวิเคราะห์เนื้อหา แล้วนำไปพัฒนาปรับปรุงรูปแบบการจัดกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเลย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

คณะนักวิจัยได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเลย เน้นสภาพปัจจุบัน ปัญหาที่เกิดขึ้น และความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้พระพุทธศาสนา แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต ความต้องการจำเป็น และการดำรงชีวิตในวัยสูงอายุ หน่วยการเรียนรู้พระพุทธศาสนา เช่น ประวัติความเป็นมา หลักคำสอนสำคัญ หลักปฏิบัติและศาสนพิธีต่าง ๆ รวมไปถึงการนำเอาหลักพรหมวิหารธรรมมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน และนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิด (Conceptual Framework) ของการวิจัยดังที่แสดงในภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

1. สภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเลย

จากการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม สามารถสรุปได้ว่า 1) การเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนผู้สูงอายุใช้รูปแบบการบรรยายธรรม ไม่ใช้รูปแบบการเทศนา ไม่ต้องยกพระบาลีขึ้นมาเป็นบทตั้ง พระวิทยากรสามารถนำเข้าสู่เนื้อหาที่ต้องการบรรยายได้ทันที 2) พระวิทยากรสามารถยืนหรือนั่งบรรยายได้ตามความถนัดของแต่ละรูป ซึ่งสะดวกในการทำกิจกรรมต่าง ๆ 3) เนื้อหาที่ใช้ในการบรรยายมีความทันสมัยครอบคลุมบริบทของการใช้ชีวิตในสังคม โดยมีการสอดแทรกหลักธรรมและหัวข้อธรรม โดยเฉพาะเนื้อหาเกี่ยวกับการให้ทาน การรักษาศีล และการปล่อยวาง 4) มีการสอดแทรกศาสนพิธีตามโอกาส เช่น การทอดผ้าป่า การร่วมบริจาคเพื่อทำบุญ การทำโรงทาน การร่วมสมทบทุนเพื่อสร้างโบสถ์ ศาลา และวิหาร การร่วมสมทบทุนหล่อพระพุทธรูป ฯลฯ 5) มีการสมาทานศีลก่อนการบรรยายธรรม 6) มีการปฏิบัติสมาธิก่อนการบรรยายธรรม และ 7) มีการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์หรือกิจกรรมจิตอาสา

ดังปรากฏในบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“พระวิทยากรท่านมาบรรยายธรรมให้ฟัง สนุกสนาน ได้ฟังแล้วก็หัวเราะ ทำให้จิตใจแจ่มใส ต่างจากที่ฟังพระเทศน์ที่วัด เรื่องที่ท่านเอามาเล่าให้ฟังก็เป็นเรื่องทั่ว ๆ ไป ทำให้ได้รู้ได้เห็น เรื่องใหม่ ๆ บางท่านไปเที่ยวอินเดียมา ไปเที่ยวพม่ามาก็เอามาเล่าให้ฟัง ฟังแล้วก็อยากไปเห็น”

(ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 5, โรงเรียนผู้สูงอายุเลย บ้านหนองผักก้าม อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2564)

“เวลาที่พระมาบรรยายให้ฟัง บางรูปก็นั่งพูดไป บางรูปก็เดินไปพูดไป แต่ส่วนใหญ่ก็จะเอา วิดีโอมาเปิดให้ดู ท่านไปเห็นวัด เห็นพระพุทธรูปที่ไหนก็เอามาเล่าให้ฟัง พร้อมเปิดภาพให้ดู”

(ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 23, โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2564)

“บางครั้งทางเทศบาลจะนำนักเรียนผู้สูงอายุไปยังวัดที่พระอาจารย์พักอยู่ และไปช่วยกัน ทำความสะอาดบริเวณวัด ทำความสะอาดห้องน้ำ เก็บขยะรอบวัด และปิดกวาดศาลา โบสถ์ วิหาร เป็นต้น จากนั้นก็สนทนาเรื่องต่าง ๆ กับพระอาจารย์ที่เป็นวิทยากรในวันนั้น”

(ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 46, โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลภูเรือ อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2564)

ปัญหาเกี่ยวกับการเรียนการสอน พบว่า กิจกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาหลายกิจกรรมทำให้นักเรียนรู้สึกเบื่อหน่ายและไม่ค่อยเห็นความสำคัญ เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ทุกคนปฏิบัติอยู่เป็นประจำตามผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้นำพิธีอยู่แล้ว นอกจากนี้กิจกรรมบางอย่างก็ยากเกินกว่าที่จะปฏิบัติให้เห็นผลได้อย่างชัดเจน เช่น การบำเพ็ญสมาธิภาวนา หรือการเดินจงกรม เป็นต้น บางเรื่องก็นำมาประกอบการบรรยายก็เรื่องซ้ำ ๆ ที่รับฟังกันมานาน ดังนั้นเรื่องก็นำมาประกอบการเรียนการสอนจึงควรเป็นเรื่องที่ช่วยส่งเสริมการปฏิบัติหรือการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่นำไปปฏิบัติได้จริง

ดังปรากฏในบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“เรื่องเล่าบางเรื่องที่พระวิทยากรยกมาเล่าให้ฟัง บางทีก็เป็นเรื่องที่เคยได้ยินได้ฟังมาแล้ว ทำให้รู้สึกเบื่อ เช่น เรื่องพระเวสสันดร เป็นต้น แต่บางเรื่องที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อนก็ทำให้รู้สึกสนใจ เช่น ฤๅษีมานเสียม นางสามาวดี พระจกชบาล เป็นต้น เรื่องพวกนี้ไม่เคยได้ฟังมาก่อน พอฟังพระท่านเล่าให้ฟังก็รู้สึกสนุกสนาน เพราะท่านเล่าเรื่องได้ดี ท่านว่าเอามา

จากหนังสือเรียนบาลีของพระเถระ”

(ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 46, โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลภูเรือ อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2564)

“ฉันอยากฟังเรื่องที่เอาไปใช้ได้จริง เช่น เมตตา ลูกหลาน ต้องทำอะไร สงสาร ลูกหลาน ไม่อยากเห็นเขาทุกข์ยากลำบาก ต้องทำอะไร ทำอย่างไรจึงจะพูดคุยกับลูกหลานได้ ทำอย่างไร ลูกหลานจึงจะมาอยู่ใกล้ ๆ พุดอะไร บอกอะไรก็รับฟัง ไม่เถียง ไม่คัดค้าน”

(ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 49, โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลภูเรือ อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2564)

ส่วนความต้องการจำเป็น นักเรียนผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถอยู่ร่วมกับ บุตรหลานหรืออนุชนคนรุ่นหลังได้อย่างมีความสุข ดังนั้นหลักพรหมวิหารที่ประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา จึงเป็นหลักธรรมสำคัญจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ ในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขร่วมกับบุตรหลาน ดังนั้นการได้เรียนรู้หรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้การใช้องค์ธรรม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ให้สอดคล้องกับ กาละ เทศะ บุคคล บนพื้นฐานของความจริงใจและมีสติครบถ้วน ปราศจากอคติ จึงเป็นความต้องการจำเป็นที่ นักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุเห็นว่ามีสำคัญมากกว่าการเรียนรู้อื่น ๆ เพราะหลักพรหมวิหารเป็นการแสดง ออกแบบปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลบนเงื่อนไขของตนเองและบุคคลอื่น

ดังปรากฏในบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“ความต้องการจำเป็นจริง ๆ สำหรับผมก็คืออยากมีความสุขกับลูกหลาน แต่เนื่องจาก ลูก ๆ ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ทำให้ไม่ค่อยได้พบปะพูดคุยกัน ส่วนหลาน ๆ ก็ชอบ ออกไปเล่นบ้านเพื่อน ในแต่ละวันจึงมีโอกาสดูพบปะพูดคุยกันน้อยมาก กลายเป็นต่างคน ต่างอยู่ ความอบอุ่นแบบพร้อมหน้าพร้อมตาในครอบครัวจึงไม่ค่อยมี คนแก่อยู่บ้านคนเดียว มันก็รู้สึกเหงา จึงต้องมาโรงเรียน พบเพื่อน ๆ ในวัยใกล้เคียงกัน ดังนั้นจึงต้องการเรียนรู้ การอยู่ร่วมกับลูกหลาน เพื่อถนอมวันเวลาที่เหลืออยู่ในบ้านปลายให้มีความสุขมากที่สุด”

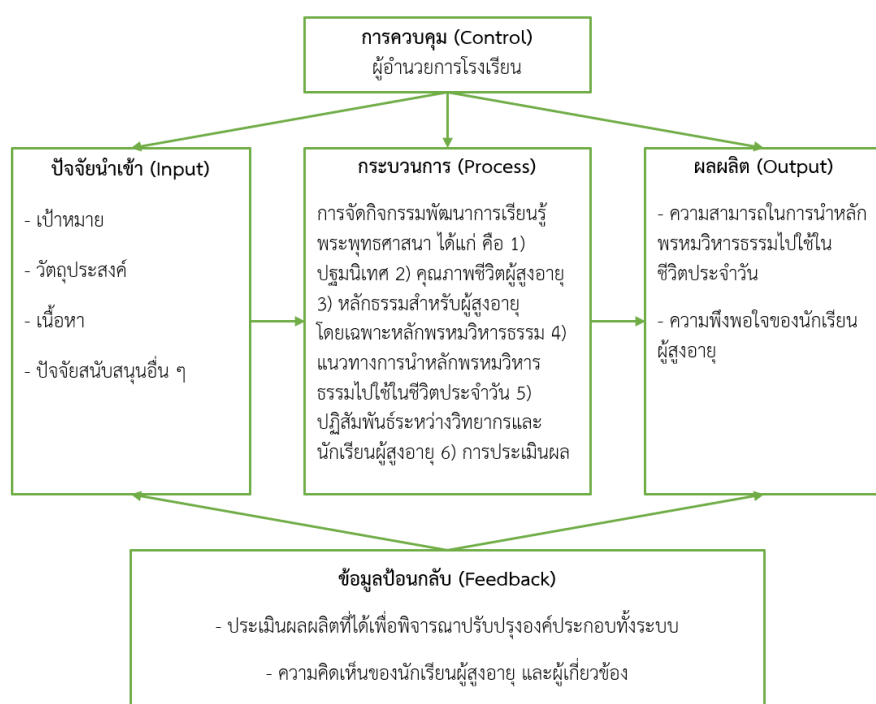
(ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 9, โรงเรียนผู้สูงอายุเลย อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2564)

“บางทีคนสูงอายุก็ไมรู้เหมือนกันว่าจะใช้ชีวิตอย่างไรให้ลูกหลานรู้สึกรักและกล้าเข้าหา นักเรียนผู้สูงอายุหลายคนต่างก็บ่นว่า ลูกไม่ค่อยดูแล พุดอะไรลูกไม่ฟัง แม้กระทั่งหลาน ๆ เมื่อปู่ย่าบอกอะไร ก็มักจะเถียง มักจะต่อปากต่อคำ บางครั้งก็อดโมโหไม่ได้ พอโมโห ก็อดด่าว่าไม่ได้ พอด่าออกไป ลูกหลานก็พากันหลบหน้าไปหมด สุดท้ายก็ถูกปล่อยทิ้ง ไว้ให้อยู่คนเดียว การมาเรียนที่โรงเรียนผู้สูงอายุ นอกจากจะมาหาเพื่อนคุยแล้ว ส่วน หนึ่งก็ต้องการได้รับคำแนะนำดี ๆ จากเพื่อน ๆ ที่ประสบปัญหาเหมือน ๆ กัน และต้อง การได้รับฟังคำแนะนำดี ๆ จากพระวิทยากร โดยอาศัยหลักธรรมในพระพุทธศาสนา”

(ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 16, โรงเรียนผู้สูงอายุเลย อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2564)

2. การพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเลย

รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเลยที่พัฒนาขึ้นตามแนวคิดวิธีการเชิงระบบ (Systematic approach) ประกอบด้วย 10 องค์ประกอบ คือ 1) เป้าหมายการเรียนรู้ 2) วัตถุประสงค์ 3) เนื้อหา 4) ปัจจัยสนับสนุน 5) กระบวนการเรียนการสอน 6) ปฏิสัมพันธ์ 7) นักเรียนผู้สูงอายุ 8) พระวิทยากร 9) ผู้อำนวยการโรงเรียน และ 10) การประเมินผล โดยในส่วนของเนื้อหาได้มีการนำหลักพรหมวิหารธรรมมาประยุกต์ใช้เป็นเนื้อหาหลัก ทำให้กิจกรรมการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเลยมีเนื้อหาที่ชัดเจน ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างมากสำหรับนักเรียนที่เป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในครอบครัวและชุมชน เพราะบริบทของเนื้อหาสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน ส่งผลกระตือรือร้นดีต่อเรียนในด้านสุขภาพร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านจิตปัญญา และด้านเศรษฐกิจ ซึ่งสามารถแสดงตามภาพที่ 2

แผนภาพที่ 2 รูปแบบการจัดกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

จากการลงพื้นที่ที่นำร่างรูปแบบการจัดกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้พระพุทธศาสนาไปทดลองใช้ ผลปรากฏว่า นักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุมีความพึงพอใจกับการเรียนรู้พระพุทธศาสนา โดยส่วนใหญ่ยอมรับว่าได้มีการสะท้อนความคิดเห็นร่วมกันระหว่างพระวิทยากรและนักเรียนผู้สูงอายุ หรือแม้กระทั่งระหว่างนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุด้วยกัน เนื่องจากได้มีการหยิบยกปัญหาที่ทุกคนประสบในครอบครัวมาเป็นประเด็นและร่วมหาทางออก ซึ่งนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุทุกคนก็ได้เรียนรู้ปัญหาระหว่างผู้สูงอายุกับบุคคลในครอบครัวที่มีอยู่

อย่างหลากหลาย รวมไปถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เคยมีการนำไปใช้แล้ว ทั้งที่ประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จ เพื่อให้นักเรียนผู้สูงอายุได้เรียนรู้อย่างกว้างขวาง

ดังปรากฏในบทสัมภาษณ์ ดังนี้

“ตัวผมเองปัญหาในครอบครัวระหว่างผมกับลูก หรือผมกับหลาน ๆ ค่อนข้างจะน้อย เนื่องจากอาศัยกันอยู่คนละบ้าน แต่ก็ยอมรับว่าผมกับภรรยาเองก็รู้สึกเหงาอยู่บ้าง เพราะคิดถึงลูกและหลาน แต่เนื่องจากเป็นข้าราชการบำนาญจึงมีรายได้ประจำเดือน ซึ่งทำให้ไม่เดือดร้อนทั้งสองคน ส่วนลูก ๆ ก็ทำงานมั่นคงกันทุกคน จึงไม่มีเดือดร้อน ถึงขั้นต้องมาให้พ่อแม่ช่วยเหลือ แต่เมื่อได้ฟังปัญหาที่นักเรียนผู้สูงอายุคนอื่น ๆ นำมาเล่าเป็นตัวอย่าง และร่วมกันสะท้อนปัญหาและหาทางแก้ไขหรือบรรเทา ก็พบว่า ความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา มีความจำเป็นมากสำหรับผู้สูงอายุในการดำเนินชีวิต ให้เหมาะสม เพราะบางปัญหานั้นมันหนักหนาจนแก้ไขลำบาก ดังนั้นจึงต้องใช้หลักธรรมเหล่านี้อย่างผสมกลมกลืน ไม่ให้น้ำหนักแก่หลักธรรมข้อใดข้อหนึ่งมากเกินไป”

(ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 1, โรงเรียนผู้สูงอายุเลย อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 5 มกราคม 2565)

“เมื่อก่อนรู้เพียงว่า การมีเมตตาเป็นเรื่องดี การรู้จักสงสารเป็นสิ่งดี แต่หลังจากได้เรียนรู้การมีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา อย่างมีสติแล้ว พบว่า ทุกสิ่งทุกอย่างต้องมีขอบเขต ต้องมีสติกำกับควบคุม เพราะการกระทำที่เกิดขึ้นตามมาหลังจากที่เรามีเมตตากรุณาแล้ว มันส่งผลอีกมากมาย ถ้าเมตตาเกินไปก็ทำให้รู้สึกผูกพันจนจิตวิตกวนวาย ถ้าสงสารเกินไป และช่วยเหลือเขาไม่ได้ก็รู้สึกสลดหดหู่เศร้าเสียใจ รู้สึกยินดีกับเขามากเกินไปก็กลายเป็นความสนุกสนานคึกคะนองจนขาดสติ เป็นต้น”

(ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 21, โรงเรียนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 6 มกราคม 2565)

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเลย

การเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเลยในปัจจุบันยังคงใช้รูปแบบการบรรยายธรรม ซึ่งอาจจะแตกต่างจากการเทศน์ที่วัดในวันพระเพราะผู้บรรยายอาจจะนั่ง ยืนหรือเดินบรรยายได้ ผู้บรรยายสามารถนำเข้าสู่เนื้อหาโดยใช้เทคนิคที่หลากหลายได้ เนื้อหาที่บรรยายมีความทันสมัยครอบคลุมบริบทต่าง ๆ ของสังคมยุคใหม่ ผู้บรรยายสามารถใช้สื่อและเทคโนโลยีประกอบการบรรยายได้ บางครั้งอาจให้

ผู้เรียนสมาทานศีลหรือปฏิบัติสมาธิก่อนฟังบรรยายธรรม และอาจให้ผู้เรียนบำเพ็ญสาธารณประโยชน์หรือกิจกรรมจิตอาสา การเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในรูปแบบบรรยายธรรมทำให้นักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเลยรู้สึกประทับใจเพราะสามารถนั่งฟังได้ในอิริยาบถสบาย ๆ ทำให้ไม่เกิดความทุกข์หรือความเจ็บปวดจากอิริยาบถ สามารถขออนุญาตลุกไปเข้าห้องน้ำได้ และเนื้อหาที่พระวิทยากรบรรยายมีการใช้สื่อวิดีโอมานำเสนอร่วมด้วย ทำให้เพลิดเพลิน ส่วนการขอสมาทานศีลหรือกิจกรรมทางพุทธศาสนาอื่น ๆ ก็มีลักษณะไม่เป็นพิธีการที่เคร่งครัด การบำเพ็ญภาวนาจิตก็ไม่ใช้เวลาไม่นาน

ปัญหาเกี่ยวกับการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา พบว่า พระวิทยากรที่เป็นพระอาวุโสมักจะนำเรื่องราวเก่า ๆ มาสอน โดยยกตัวอย่างเรื่องเล่าจากชาดกบ้าง จากพระไตรปิฎกบ้าง ซึ่งนักเรียนผู้สูงอายุเคยได้ยินได้ฟังมาแล้วตั้งแต่สมัยที่ยังเป็นเด็กหรือเป็นวัยรุ่น บางเรื่องก็ไม่ทันสมัย ขณะที่พระวิทยากรที่เป็นพระหนุ่มหรือพระนักศึกษามักจะนำเรื่องใหม่ ๆ ที่เป็นประเด็นร้อนในสังคมมาสอน หรือมีวิดีโอมาเปิดให้ดู เช่น วัดในจังหวัดอื่น ๆ รวมไปถึงเรื่องราวในต่างประเทศ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและเรื่องทั่วไป โดยมีการสอดแทรกหลักธรรมหรือแนวทางการปฏิบัติที่ดีเป็นระยะ ๆ ทำให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างสนุกสนาน ดังนั้นหากเป็นการเรียนการสอนที่ไม่มีสื่อเทคโนโลยีเข้ามาร่วมด้วย บรรยากาศการเรียนรู้อาจจะเป็นไปด้วยความน่าเบื่อหน่ายและไม่เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียน

นักเรียนผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดีและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนั้นการนำเอาหลักพรหมวิหารธรรมที่ประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตจึงเป็นความต้องการจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ ดังนั้นการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับประยุกต์ใช้หลักเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ให้สอดคล้องกับกาละ เทศะ บุคคล บนพื้นฐานของความจริงใจและมีสติครบถ้วนปราศจากอคติ จึงเป็นความต้องการจำเป็นที่นักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุเห็นว่ามีค่ามากกว่าการเรียนรู้อื่น ๆ เพราะหลักพรหมวิหารเป็นการแสดงออกแบบปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลบนเงื่อนไขของตนเองและบุคคลอื่นทำให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติหรือดำเนินชีวิตตามหลักพรหมวิหารธรรมได้อย่างมีสติและเข้าใจความเป็นโลกธรรมได้อย่างลึกซึ้งมากขึ้น ไม่แสดงออกว่ารักหรือชอบมากเกินไป ไม่แสดงออกถึงความสงสารจนกลายเป็นความหดหู่ และไม่ดีใจกับความสำเร็จของผู้อื่นจนกลายเป็นความสนุกสนานขาดความยับยั้งชั่งใจ

2. การพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเลย

รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเลยที่พัฒนาขึ้นตามแนวคิดวิธีการเชิงระบบ (Systematic approach) ประกอบด้วย 10 องค์ประกอบ คือ 1) เป้าหมายการเรียนรู้ 2) วัตถุประสงค์ 3) เนื้อหา 4) ปัจจัยสนับสนุน 5) กระบวนการเรียนการสอน 6) ปฏิสัมพันธ์ 7) นักเรียนผู้สูงอายุ 8) พระวิทยากร 9) ผู้อำนวยการโรงเรียน และ 10) การประเมินผล โดยในส่วนของเนื้อหาได้มีการนำหลักพรหมวิหารธรรมมาประยุกต์ใช้เป็นเนื้อหาหลัก ทำให้กิจกรรมการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเลยมีเนื้อหาที่ชัดเจน ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างมากสำหรับนักเรียนที่เป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในครอบครัวและชุมชน ในส่วนของผู้เกี่ยวข้องสามารถแยกอภิปรายได้ดังนี้

1) ด้านวิทยากร จากการจัดสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) พระวิทยากร ได้ข้อสรุปว่าควรนำหลักพรหมวิหารธรรมมาประยุกต์เข้ากับการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเพื่อให้นักเรียนผู้สูงอายุได้ตัวอย่างและแนวทางในการนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตเนื่องจากชีวิตของผู้สูงอายุจำเป็นต้องพึ่งพาบุคคลรอบด้าน ดังนั้นผู้สูงอายุจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้จำเป็นต้องได้รับความเอาใจใส่ดูแลจากผู้ใกล้ชิดอย่างมาก การควบคุมอารมณ์และการแสดงออกทางอารมณ์อย่างเหมาะสมของผู้สูงอายุจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้ผู้ใกล้ชิดรู้สึกอยากเข้ามาช่วยเหลือดูแล ดังนั้นพระวิทยากรและคณะนักวิจัยได้ร่วมกันกำหนดเนื้อหาสำหรับการบรรยายธรรมโดยให้มีการสอดแทรกหลักพรหมวิหารธรรมไว้ในทุกการบรรยาย โดยจะมีการยกตัวอย่างแบบอย่างที่ดีที่พึงประพจน์ตาม ให้เห็นอย่างประจักษ์ โดยสามารถใช้เทคนิคหรือสื่อการสอนต่าง ๆ เข้ามาดึงดูดความสนใจ

2) ด้านผู้อำนวยการ ผู้อำนวยการและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารโรงเรียนผู้สูงอายุทำหน้าที่เป็นฝ่ายสนับสนุนและกำกับการจัดการเรียนการสอนหรือการบรรยายของพระวิทยากร สามารถจัดทำหัวข้อการบรรยายในแต่ละครั้งให้มีความสอดคล้องต่อเนื่อง นำเสนอให้พระวิทยากรได้นำไปวางแผนในการออกแบบการบรรยายเพื่อให้ผู้เรียนได้รับผลสัมฤทธิ์จากการเข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละครั้งมากที่สุด นอกจากนี้ยังสามารถทำการออกแบบการประเมินผลเพื่อติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียนทั้งจากความรู้ที่ได้รับในห้องเรียนและการนำไปใช้ในชีวิตจริง ซึ่งจะเป็นการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียนได้ชัดเจนมากขึ้น

3) ด้านผู้วิจัย ผู้วิจัยทำหน้าที่ติดตามและตรวจสอบการนำรูปแบบไปใช้อย่างใกล้ชิด โดยเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากพระวิทยากร ผู้อำนวยการและเจ้าหน้าที่หรือคณะกรรมการโรงเรียน และนักเรียน เพื่อนำผลการศึกษามาประเมินอย่างต่อเนื่อง ซึ่งข้อมูลที่ได้นี้จะนำไปใช้เป็นแหล่งข้อมูลอ้างอิงสำหรับการทำวิจัยในบริบทคล้ายคลึงกันต่อไป โดยในการวิจัยนี้ การบรรยายธรรมให้แก่ผู้สูงอายุควรเน้นเนื้อหาจำเป็นอย่างที่ผู้สูงอายุสามารถนำไปปรับใช้ได้ทันที และเนื่องจากผู้สูงอายุทั่วไปยังมีการผูกพันกับครอบครัวและบุตรหลาน แนวทางการใช้ชีวิตตามหลักพรหมวิหาร การมีเมตตาแต่พอประมาณ การมีความสงสารแต่พอสมควร การมียินดีร่วมกับผู้อื่นในระดับที่พอเหมาะ และการรู้จักปล่อยวางตามวาระและโอกาสที่เหมาะสม จึงเป็นคุณภาพชีวิตที่ผู้สูงวัยควรจะได้เรียนรู้

4) ด้านผู้เรียน นักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุที่ให้ข้อมูลและได้เข้าร่วมกิจกรรมตามรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเลย มีความมั่นใจในการใช้ชีวิตมากขึ้น โดยเฉพาะการรู้จักควบคุมอารมณ์โกรธที่มีต่อบุตรหลาน การไม่ยอมตามใจบุตรหลานที่ต้องการทำสิ่งที่ไม่เหมาะสม การรู้จักยกย่องชมเชยและสนับสนุนบุตรหลานที่ทำดีและประสบความสำเร็จ ซึ่งในบางโอกาสก็จำเป็นต้องปล่อยวางเมื่อไม่สามารถช่วยเหลือหรือปลดปล่อยทุกข์หรือความเดือดร้อนของผู้อื่นได้ หลายคนยอมรับว่า การเรียนรู้พระพุทธศาสนานั้น หลายเรื่องก็ได้รู้มาแล้วตั้งแต่สมัยที่อายุน้อย และเมื่อมาเรียนรู้ในช่วงสูงวัยแล้ว แม้ว่าจะเข้าใจมากขึ้น แต่ในแง่ของการปฏิบัติก็แทบไม่แตกต่างกันเลย ดังนั้นการได้เรียนรู้หลักธรรมที่เฉพาะเจาะจงมากขึ้น ย่อมทำให้การประพฤติปฏิบัติเป็นไปด้วยความรอบคอบ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการลงพื้นที่ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการจำเป็นของนักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดเลย พบว่า กิจกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้พระพุทธศาสนาที่เคยดำเนินการอยู่นั้นเป็นการบรรยายธรรมที่ยังคงเน้นเนื้อหาเกี่ยวกับหลักคำสอนทั่วไป รวมไปถึงพิธีกรรมต่าง ๆ และข้อวัตรปฏิบัติของชาวพุทธทั่วไป ดังนั้นเพื่อให้กิจกรรมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเกิดประโยชน์ต่อนักเรียนผู้สูงอายุมากที่สุด จึงมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

- 1) รูปแบบการจัดกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในโรงเรียนผู้สูงอายุ ควรเน้นเนื้อหาเฉพาะหรือหลักธรรมเฉพาะที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในการใช้ชีวิตกับครอบครัวและสังคม
- 2) การเรียนรู้พระพุทธศาสนาสำหรับผู้สูงอายุ ควรสอดแทรกทักษะในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัล เข้าไปด้วยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัย

จากการศึกษาวิจัยนี้ คณะนักวิจัยพบว่ามีอีกหลายประเด็นที่สามารถนำไปศึกษาวิจัยต่อยอดเพื่อให้ครอบคลุมบริบทอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับนักเรียนผู้สูงอายุดังต่อไปนี้

- 1) ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการนำหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาไปพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ
- 2) ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับสุขภาวะของผู้สูงอายุจากการปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- กรุงเทพธุรกิจ. (2564). จิตสำนึก... ปัญหาจริยธรรมในสังคม !!! *ออนไลน์*. สืบค้นเมื่อ 15 กันยายน 2564. แหล่งข้อมูล <https://www.bangkokbiznews.com/blogs/columnist/119598>
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.). (2563). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2562*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานয়รัฐมนตรี. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560 – 2564*. *ออนไลน์*. สืบค้นเมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2564. แหล่งที่มา: https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=6422

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). *สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560-2564*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานสถิติจังหวัดเลย. (2563). *รายงานสถิติจังหวัดเลย*. เลย: สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2559). *รายงานประจำปี 2559*. กรุงเทพมหานคร: เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น